

Razgovarali Amar Imamović i Haris Dubravac
S engleskog preveo Haris Dubravac

Cilj religije je sjedinjenje s Bogom, a znanje je sredstvo postizanja tog cilja (RAZGOVOR S WILLIAMOM C. CHITTICKOM)

ŽIVA BAŠTINA: Prije svega, zahvaljujemo Vam se na izdvojenom vremenu i ukazanoj nam časti za ovaj razgovor. Na početku, želimo Vas pitati kako objašnjavate to što se u jednoj maloj Bosni, koju ste posjetili, sve više prevode i čitaju Vaša djela? Prošle godine su objavljena tri prijevoda Vaših knjiga, a dosad je prevedeno više od dvadeset Vaših članaka.

Bio sam jednom u Bosni. Moja supruga (Sachiko Murata) i ja odsjeli smo tamo dvije sedmice ljeta 2004. godine, kad smo učestvovali u Drugoj međunarodnoj ljetnoj školi o religiji i javnom životu, u Sarajevu i Mostaru. To je bilo prekratko za jednu posjetu da bih kazao da sam mnogo naučio o vašoj zemlji. Iako sam godinama u telefonskom kontaktu s nekim bosanskohercegovačkim univerzitetskim profesorima, gotovo ništa ne znam o tamošnjim prilikama.

Mogu pretpostaviti da su moja djela popularna u Bosni iz istog razloga kao i u Turskoj i Iranu. Radi se o tome da ona pokušavaju pojasniti sadržaj islamske intelektualne tradicije na savremenom jeziku i bez ikakvih vanjskih pobuda.

Ja ne pripadam nijednoj školi mišljenja niti slijedim bilo kakve akademske metodologije popularne na zapadnim univerzitetima. Smatram se, prije svega, "prevodiocem", nekim ko prenosi ideje iz jednog kulturalnog jezika u drugi. Naravno, prevodilac mora znati ne samo dva dotična jezika nego i poznavati temu. Proveo sam mnogo godina u Iranu, od 1966. do 1978, pišući doktorsku disertaciju i radeći postdoktorsko istraživanje. Tema mog doktorskog rada bila je kritičko izdanje djela *Naqd al-nuṣūṣ fī sharḥ naqsh al-fuṣūṣ* 'Abd al-Raḥmāna Jāmīja – duži komentar na Ibn 'Arabijev sažetak njegovog čuvenog djela *Fusus al-bikam*. Studirao sam kod izvrsnih proučavalaca teksta koji su razumjeli značenje gradiva te nisu imali drugi cilj doli objasniti ga onima koji su se za njega zanimali. Dvanaest godina koje sam proveo u toj zemlji,

otišavši neposredno pred Revoluciju, oblikovalo je moju intelektualnu izobrazbu. Usvojio sam dovoljno Ibn 'Arebijeva učenja, učenja njegovih sljedbenika i muslimanskih filozofa da bih razumio kako većina zapadnjačkih akademskih istraživanja o ovim temama zapravo ne uzima zaozbiljno sadržaj tih djela, što nam govori da većina proučavalaca ne misli da nam islamsko mišljenje ima bilo šta ponuditi u modernom svijetu. Oni prilaze svojim studijama kao kustosi muzeja koji se zadubljuju u drevne rukotvorine. Predmetna građa im je zanimljiva iz mnogih razloga, ali samo neki od tih razloga imaju veze s poticajima onih koji su sačinili ta djela.

Sudeći prema pismima koja godinama dobijam od čitalaca mojih djela, rekao bih da nudim nešto što je teško pronaći, a to je okus vjerodostojne vizije velikih intelektualaca iz islamske povijesti. S obzirom na to da većina onoga što radim jest prevodnje i tumačenje tekstova, moji čitaoci ustvrđuju da stječu uvid u svjetonazor koji je danas uglavnom zaboravljen. Ti čitaoci su obično ljudi koji razumiju da je zapadnjačka civilizacija – a čije tragove slijedi veći dio islamskog svijeta – izgubila stvarni osjećaj svrhe. Oni zapažaju da veliki mislioci modernog doba nemaju šta ponuditi gladnim dušama koje žude za okusom Vječnosti. Autori koji su me privukli da ih proučavam uvijek su bili oni koji motre univerzum s "Božijeg gledišta" te na logičan i smislen način objašnjavaju stvarni čovjekov položaj i svrhu ljudskog postojanja.

ŽIVA BAŠTINA: Desetljećima proučavate ekberijansku školu mišljenja. Koliko je ona na Zapadu prepoznata i kakvo mjesto danas ona zauzima u akademskim krugovima koji izučavaju islamsku duhovnost?

Mogu iznijeti samo osobni utisak općenito o prilikama u Sjevernoj Americi, gdje predajem: Zapad je prilično pregolem. Čak sam i u pogledu Amerike isuviše zaokupljen vlastitim radom da bih obraćao posebnu pažnju na ono što se događa na drugim univerzitetima. Mogu kazati jedino da oni koji proučavaju islamsku duhovnost na obrazovnim institucijama posvuda su rastrkani, uz malu podršku svojih kolega i odsjeka. Većina istraživačkih zanimanja za islam usredsređuje se na politiku, pravo i jurisprudenciju te na sve što se može analizirati kritičkom teorijom koja

je toliko pomodna. Studenti rado idu na predavanja o sufizmu ili Rumiju, ali zapravo je malo profesora osposobljenih da drže takva predavanja. Mnogi koji im predaju zauzimaju isključivo antropološki ili književni pristup, koristeći gradivo da bi oslikali metodologije koje su usvojili na postdiplomskim studijama. Akademski odsjeci ne potiču prevodnje; ne smatraju ga kritičkim proučavanjem. A kad proučavaoci prevode, skloni su to činiti na osobne načine ne uzimajući u obzir široka tehnička pitanja jezika i povijest ideja. Proveo sam pedeset godina dotjerujući svoje prevodilačke vještine i još nailazim na brojne poteškoće, pa bih rado preradio neka svoja ranija djela. Većina proučavalaca sufizma ne prevodi ništa značajno, a ako to i učine, to će vjerovatno biti jednokratni poduhvat.

Ukratko, ne mislim da se ekberijanskoj školi posebno ili islamskoj duhovnosti općenito pridaje velika pažnja u akademskim krugovima u Sjevernoj Americi. Naprimjer, moj univerzitet nema doktorski studij iz islamskih odnosno religijskih studija, tako da moji dobri dodiplomci idu na druge univerzitete da bi doktorirali. Koliko znam, postoji tek nekolicina pojedinaca u Sjevernoj Americi koji predaju na doktorskim studijama i koji su isto tako osposobljeni voditi pisanje doktorske disertacije o Ibn 'Arabiju ili njegovim glavnim sljedbenicima. Postoji nekoliko mjesta gdje se može uopćeno proučavati sufizam, no, metodologije kojima se podučavaju studenti ne potiču pažnju na duhovnost.

ŽIVA BAŠTINA: Koliko se danas na Zapadu uopće izučava islamska duhovnost i filozofija, te kakav je odnos prema njima?

Ono što sam rekao o proučavanju sufizma odnosi se i na islamsku filozofiju. Na nekolicini univerziteta na kojima stručnjaci predaju islamsku filozofiju, to obično rade na odsjecima za bliskoistočne studije, a ne na odsjecima za filozofiju, jer odsjeci za filozofiju uglavnom ne pobuđuju zanimanje izvan ograničenog zapadnjačkog kanona.

ŽIVA BAŠTINA: Kakvo mjesto, po Vašem mišljenju, Abdullah Bosnevi (Bošnjak), čija djela ste upoznali u Istanbulu, zauzima u ekberijanskoj školi?

Letimično sam pročitao većinu knjiga Abdullaha Bosnevija 1979. godine u Istanbulu te sam

otkrio da njegovi spisi podsjećaju na Qūnawijeve i Qaysarijeve – dva filozofski najprefinjenija autora Ibn 'Arebijeve škole. Bio sam zapanjen jer nikad ranije nisam čuo njegovo ime. Nažalost, narednih godina nisam imao priliku vraćati se njegovim djelima i pažljivo ih proučavati.

ŽIVA BAŠTINA: Koje su opasnosti od miješanja Tradicije s pseudotradicijom ili *kontratradicijom*, da se izrazimo Guénonovim riječima, i da li Tradicija može ponuditi rješenja problemima današnjeg čovjeka koji je očigledno suočen s krizom duhovnosti i smisla života?

Guénon i drugi tradicionalistički autori bili su mi važni kad sam bio dodiplomac. Oni su dali smislene razloge za mnoge dvojbe koje sam imao u vezi s mojim univerzitetskim predavanjima i udžbenicima koje je trebalo čitati. Uvijek sam bio sumnjičav spram nadmenosti moderne civilizacije – tog poimanja da smo bolji od bilo koga drugog, posebno onih koji su živjeli u prošlosti. U svakom slučaju, čitajući tradicionaliste, shvatio sam da ću morati naučiti tradiciju da bih se branio od duhovnih opasnosti življenja u našem vremenu. Odlučio sam se baviti islamskim studijama jer su mi se nenadano otvorile oči tokom jednogodišnjeg studijskog boravka na Američkom univerzitetu u Bejrutu. Otišao sam u Bejrut prosto zbog dosade na mom univerzitetu i iz znatiželje za druge kulture.

Riječ tradicija ima više mogućih načina razumijevanja. Ne zanima me posebno tradicionalizam, premda mislim da može biti dobar uvod u tradiciju. Ono što me tradicionalizam naučio jeste da je svima potrebna vjerodostojna tradicija, što znači religija utemeljena na božanskoj objavi. Ibn 'Arebi ili Abdullah Bosnevi nisu bili tradicionalisti. Oni su bili duboko ukorijenjeni u islamskoj tradiciji, kako u teoriji tako i u praksi, što će reći da su bili pristalice onoga što je klasično bilo poznato kao šerijat, tarikāt i hakikat – pojmovi koji imaju podudarnost u većini drugih religija. Šerijat se razumijevao kao nešto više od pravila i propisa. Ovaj pojam je uključio Kur'an i sunnet kao temelj za cjelokupnu praksu i mišljenje, iako je stavio naglasak na ispravno djelovanje. Otuda je tarikāt put ka Bogu unutar duše, put koji je uspostavljen Muhammedovim, a.s., putovanjem do Boga, to jest Miradžom. Šerijat

se zasniva na hodu Vjerovjesnikovim stopama u vidljivom svijetu, a tarikāt se zasniva na hodu njegovim stopama u nevidljivom svijetu. Ova dva puta se moraju istovremeno pratiti, s obzirom na to da se tijelo i duša u ovom životu nikad ne mogu razdvojiti. Njihov zajednički cilj jeste dostići hakikat – zbilju koja je sām Bog, *al-Haqq*. Ukratko, to je islamska tradicija. Muslimanima koji ne razumiju da je njihova religija višedimenzionalna i koji je takvu ne prakticiraju prijeti opasnost da odstupe s puta ka Bogu.

Veliki problem modernog čovjeka jeste taj što je podučan da smo "mi bolji od njih", pa misli da "mi" (sjajni moderni ljudi) imamo rješenje za sve poteškoće. Moderni čovjek je zaveden uspjehom nauke i tehnologije u manipuliranju svijetom i društvom. On sve što nije racionalno i naučno – kao što objašnjava naše savremeno svećenstvo, to jest naučni stručnjaci – smatra zaostalim i stoga pogrešnim. Problem je, kako su neki naši sufijski učitelji u Iranu imali običaj govoriti, to što takvi ljudi ne osjećaju bol (*dard*).¹ To naravno nije fizička bol, već čežnja i žudnja duše za nečim što je nadilazi. Rumi je savjetovao svoje učenike:

*Pazi, ne uzdiši hladno u svojoj čamotinji
Traži bol, traži bol, bol, bol!*

Moderni čovjek umire od dosade i ne zna ništa o istinskoj boli. Kad ne znate da patite, nećete iskati lijek. Uglavnom, smatram gubljenjem vremena razgovarati s ljudima o takvim stvarima. Umjesto toga, objavljujem i puštam svojim autorima koje prevodim da kažu ono što treba reći. Možda ljubopitljivost prema takvim učiteljima može pomoći ljudima da shvate prazninu i otrcanost onoga što im nudi moderna civilizacija.

ŽIVA BAŠTINA: Možete li objasniti odnos između modernosti i postmodernosti? Da li se one razlikuju ili su dvije strane iste kovanice?

Ne, ne mogu ga objasniti. Nikad nisam pokušao savladati popularne akademske metodologije. Ono što znam o postmodernosti jest da je ona lišena bilo kakvog temelja jednako kao i modernost. Ona je gotovo ista, ali donekle prefinjena i usklađenija s ukorijenjenošću modernosti u krajnje ograničenim pogledima na to šta je čovječnost, gledištima koja dovode do nevaljaštine

¹ U bosanskom jeziku ova se riječ odomaćila kao *dert*. (Op. prev.)

i nepravde. Ali i postmoderni ljudi nemaju pojma šta je šerijat, šta je tarikati i šta je hakikat. Ne mislim da su neupućeni u islam. Mislim da nisu upućeni u prirodu same zbilje. Oni ne znaju šta je ljudsko biće. Nemaju pojma da je čovjek uistinu stvoren na sliku Božiju i da to nije *uvjerenje*. To je temeljna istina koja oživotvoruje našu opaženu zbilju. I moderni i postmoderni ljudi se bave istinom samo kao čudesnom, nerazumnom idejom koje se pridržavaju nazadni ljudi.

ŽIVA BAŠTINA: Trebaju li intelektualci, proučavaoci i istraživači da se hvataju ukoštac s vještački nametnutim temama koje su u trendu ili sami treba da odrede prioritete u promišljanju i istraživanju i da tako utječu na trendove?

Idealan način djelovanja bio bi da se razumijevaju prioritete tradicije, a zatim da se istraživanje zasniva na produblivanju razumijevanja. Ali, u modernom dobu više nemamo slobodu posvetiti se takvim ciljevima. Posve smo ovisni o potrebitinama modernog života, pa se od proučavalaca i istraživača očekuje da imaju porodicu, posao, auto, pristup internetu itd. Više ne živimo u društvu u kojem je siromaštvo (*faqr*) i idealan i uobičajen način života. U ne tako dalekoj prošlosti proučavaoci su mogli naći odgovarajuću potporu za svoje istraživanje. Nisu imali potrebu za redovnim prihodima da bi zadovoljili vještačke potrebe koje nam nameće moderno društvo – potrebe koje ubrzo postaju potrebitine. Razmislite kako se ljudi odnose prema svojim mobilnim, koji na-prosto nisu postojali prije dvadeset i pet godina. U tom ranijem društvu, ni siromašni istraživači niti njihovi savremenici nisu mislili da ima bilo šta loše u tome što su siromašni niti je siromaštvo bilo prepreka za izučavanje, istraživanje i uključivanje u duhovni život, već upravo suprotno.

Glavni problem koji danas imaju proučavaoci jest pronalaženje stalnih izvora prihoda da bi se mogli posvetiti proučavanju. U Americi univerziteti pružaju takve prilike, mada je sve teže i teže zadobiti sigurnost stalnog zaposlenja. Prije nego što novozaposleni istraživač dobije stalno zaposlenje, on je u milosti svojih kolega i odsjeka. Čak i prije nego što završi neophodni doktorat, on je u milosti svojih mentora i njihovog “područja zanimanja”. U praksi, to znači da dok istraživač ne bude imao stalno zaposlenje, on ili ona mora biti

politički korektan/a, što može podrazumijevati mnogo toga, uključujući i nužnost korištenja metodologije koja ne omogućava da se izrazi ono što se stvarno misli i razumijeva. Svako ko predaje na univerzitetu zna da je politika zapošljavanja, dobijanja stalnog zaposlenja, a zatim unapređenja krajnje složena i da na svakom univerzitetu vladaju posebne okolnosti. Stoga, svaki istraživač mora biti “političar” da bi stekao neovisnost i provodio istraživanje koje on želi. I u ranim fazama mora biti vrlo oprezan da ne ozlovlji ljude koji će donositi odluke o stalnom zaposlenju i unapređenju. Ukratko, možda je vaš jedini izbor – ako želite imati istraživački život – biti u trendu. Međutim, nadam se da je ovo možda privremeno stanje.

ŽIVA BAŠTINA: Da li se takozvani višedisciplinarni i pluriperspektivni pristupi na modernim obrazovnim institucijama približavaju onoj integrativnoj viziji koju su ispoljavali klasični muslimanski intelektualci i naučnici ili je posrijedi nešto drugo?

Mislim da se uopće ne približavaju. Samo su usklađeniji s političkim potrebama pluriperspektivnijeg okruženja. Ishodišni svjetonazori onih koji se uključuju u te projekte se ne mijenjaju. Oni u načelu odbacuju temelje svake istinske tradicije – naprimjer, načela tevhida, vjerovjesništva i Povratka koji su osnova islamskog mišljenja. Ono što vidim na univerzitetu jest sve veća i veća neusklađenost. Jedan od razloga za višedisciplinarnost je upravo pokušaj prevladavanja te neusklađenosti. Ali u biti, istraživači uvijek rade po svom, što znači da oni s dva različita metodološka pristupa ili iz dvije različite discipline zaista ne mogu međusobno razgovarati, pa njihovi sastanci postaju duži, a izvještaji detaljniji, no, ništa od bilo kakvog značaja ne bude kazano odnosno urađeno. To je drugi način da profesori tvrde kako služe potrebama društva, a da to zapravo ne čine.

ŽIVA BAŠTINA: U knjizi *Božanska ljubav* kaže-te da ste nekad mislili da znanje najbolje predstavlja prirodu potrage za Bogom, a zapravo tu čast ima ljubav. Zašto tako mislite?

Podnaslov te knjige je “Islamska literatura i put ka Bogu”, tako da sam, kako se i moglo očekivati, gledao na načine na koje se znanje (*ilm*, *ma’rifat*) i ljubav (*hubb*, *ishq*) oslovljavaju u dotičnoj literaturi. Neki muslimanski učenjaci stalno

govore samo o znanju, kakvi su, naprimjer, pravnici (*fuqahā'*) koji se bave praksom. Morate znati šta je ispravno, a šta pogrešno. Prenesene (*naqli*) nauke ovise o poznavanju i izučavanju: Kur'ana, hadisa, arapskog jezika, jurisprudencije i vjerovanja (*aqīda*). Učenjaci koji proučavaju te oblasti ističu da morate imati znanje o svim tim stvarima, ali često zaboravljaju da znanje po sebi nije cilj, već radije sredstvo za postizanje cilja, a taj cilj je ulazanje u prisutnost Božiju.

Učenjaci koji su se bavili cjelokupnom tradicijom, poput Ghazalija, razumjeli su da religija nije samo šerijat (koji se zasniva na prenesenom znanju). Ona je i tarikāt, koji vas upućuje da se pronađete u sebi, u vlastitom srcu. Šerijat usmjerava učenje (*'ilm*) i tjelesno djelovanje, a tarikāt vodi ljude do postizanja *ma'rife* – istinskog prepoznavanja sebe i Boga. "Onaj ko prepozna sebe, prepozna svoga Gospodara",² kako kaže poznata predaja. Konačni cilj je dostizanje hakikata, a to je uspostavljanje punoće jedinstva koje se izražava kad se kaže *nema boga osim Boga*. Dostizanje hakikata se obično naziva *sjedinenjem* (*wisāl*), a sjedinjenje je riječ koja se koristi za opisivanje zajedničkog cilja dvoje ljubitelja. Prema Kur'anu: "On voli njih i oni vole Njega" (5:54), bila je uobičajena rasprava u sufizmu, a dobro poznata filozofima, o tome da je Bog kako Ljubitelj tako i Ljubljeni te da je ljudsko biće također i ljubitelj i ljubljeni – ljubitelj Boga i ljubljen od Boga. Kao i svi ljubitelji, Bog i čovjek žele biti zajedno – oboje traže međusobno sjedinjenje. Sufijski učitelji su ti koji objašnjavaju da morate poštivati šerijat i slijediti tarikāt da biste postigli sjedinjenje s hakikatom.

Ako govorimo o sjedinjenju u pogledu znanja, ova rasprava ostaje apstraktna pa je ograničena na učenjake. Ali sufijski učitelji se se obraćali svima u društvu. Znali su da će, ako govore o znanju, ljudi reći da učenjaci znaju odgovor (u današnje vrijeme kažemo naučnici). No, ako možete razjasniti ljudima da nije stvar samo u poznavanju koje odlikuje učenjake, već u voljenju koje učenjake može, ali i ne mora krasiti. I u svakom slučaju, niko ne može voljeti za vas. Ulema vam može pružiti znanje govoreći vam u šta vjerovati i šta prakticirati. Ali vam ne umije pružiti ljubav,

jer se to nalazi jedino u vašem srcu. Cilj religije je sjedinjenje s Bogom, a ne znanje o Bogu.

Ljubitelji znaju da će biti sretni samo onda kad budu zajedno sa svojim ljubljenim. Ako možete poslušati Rumijev savjet i postati ljubitelj, tad ćete razumjeti ("znat" ćete, ali vlastitim znanjem) da jedino ljubav može premostiti jaz između ljubitelja i ljubljenog. Božija ljubav je ta koja vas je stvorila da Ga volite, a vaša ljubav kao odgovor na Njegovu ljubav je ta koja je kadra upotpuniti ovu ljubavnu vezu. Ako zanemarate Boga Koji vas voli i mislite da je slijeđenje Njegovih pravila dovoljno, zauvijek ćete ostati daleko od tevhida koji je temelj religije.

Svi veliki učitelji potvrđuju da nikad nećete doseći svog istinskog Ljubljenog bez znanja, ali isto tako tvrde da je znanje sredstvo za postizanje cilja, a ne sam cilj. Svakako, osoba koja postiže sjedinjenje poznaje Boga u onoj mjeri u kojoj je to za nju moguće, ali je ljubav ta koja premošćuje jaz. To pomaže objasniti zašto je vjerovatno najčešće navođen kudsī hadis među sufijskim učiteljima u kojem Bog o svom slugi kaže: "Kad ga volim, Ja sam uši kojima čuje, oči kojima vidi, ruka kojom uzima i noga kojom hodi." Ovo je sjedinjenje, kako prenosi Vjerovjesnik (spomenuti hadis se nalazi kod Buharije i Muslima).

Ukratko, mislim da je razumijevanje ljubavi, a posebno činjenica da samo ljubljenik može razumjeti ljubav, bolje predstavljanje cilja ove tradicije (i općenito religijskih tradicija). Možemo kroz vlastiti osjećaj ljubavi razumjeti da slijeđenje šerijata i tarikata zahtijeva duboko, preobražavajuće povezivanje sa Zbiljskim. Iako je znanje neizmerno važno, ono nema isti okus jednosti kakav nalazimo u ljubavi.

ŽIVA BAŠTINA: U jednom intervjuu ste rekli da je manje poznati Baba Afdal (Afdal al-Dīn Kāshānī), o kome ste napisali temeljitu studiju *The Heart of Islamic Philosophy* (*Srce islamske filozofije*), za Vas najvažniji islamski filozof uz velikane poput Farabija, Ibn Sinaa, Ibn Rušda, šejha Ishraqa i Mulla Sadraa. Možete li našim čitaocima objasniti na čemu zasnivate takvo mišljenje?

Knjigu o Baba Afdalu sam nazvao *Srce islamske filozofije* jer svom čitaocu neprestano daje do znanja da je cilj filozofije postati mudar i da postajanje mudrim zahtijeva preobražaj duše. Moglo bi

² Chittick u više navrata objašnjava zašto 'arafa prevodi kao *recognize* – *prepoznati*, a ne *spoznati*. (Op. prev.)

se razumjeti da je samopreobražaj cilj filozofije iz spisā, primjerice, Farabija i Ibn Sinaa, ali je obično zamagljen ogromnom pažnjom prema različitim uvodnim pitanjima, poput logike, o kojoj i Baba Afdal ima raspravu. Naprimjer, Ibn Sina je izuzetno opširan i veoma podrobno razrađuje svoje argumente, pokušavajući razjasniti sva punovažna pitanja. Mulla Sadra još više zalazi u pojedinosti, pa nije lahko uvidjeti svrhu svih filozofskih argumenata.

Baba Afdal (u. oko 1210. god.) jedan je od rijetkih muslimanskih filozofa koji su pisali prvenstveno na perzijskom jeziku. Mulla Sadra je čak preveo jednu njegovu knjigu na arapski. Baba Afdalova proza je vjerovatno najjasnija i najljepša filozofska proza na perzijskom jeziku. Također je bio originalan u većem dijelu svoje terminologije. Većina autora filozofskih knjiga na perzijskom jednostavno je koristila arapske tehničke termine, dok je Baba Afdal često prevodio takve termine u svakodnevne perzijske riječi, čineći ih time mnogo konkretnijim i lakšim za razumijevanje izvornim perzijskim govornicima. Ishod toga je taj da njegovi spisi uspostavljaju poseban osjećaj bliskosti s čitaocem. Njegova djela izgledaju kao riječi ljubaznog i plemenitog učitelja, koji pokušava razjasniti nejasne ideje i koji radi izvrstan posao. Ali on uvijek ostaje usredsređen na srce stvari. To je da ti, o, tragaće za mudrošću, moraš i sam postati mudar. Ne možeš ovisiti o mudrosti drugih. Moraš tražiti znanje o zbilji tamo gdje se ono nalazi, a to je unutar tvog srca.

Kad ga ovako opisujem, zvuči kao da govorim o sufijskom učitelju. Ali nema pokazatelja da je bio povezan s nekom sufijskom organizacijom. Štaviše, za razliku od sufijskih učitelja, koji stalno navode Kur'an i hadis, Baba Afdal se rijetko poziva na objavljene izvore. Također nije navodio svoje prethodnike. Jedini filozof kojeg spominje poimenice jest Aristotel, te prevodi s arapskog na perzijski nekoliko rasprava koje mu se pripisuju. Kad čitate Baba Afdalove spise, ne možete ne prisjetiti se kur'anskog stavka: "Kad je nekome data mudrost, dato mu je mnogo dobro."

ŽIVA BAŠTINA: Vidimo da povremeno ustrajavate na neprevođenju nekih riječi (npr. *wujūd*) odnosno pravilnom prevođenju tehničkih pojmova. Koliko je važno koristiti ispravnu terminologiju da bismo spoznali uvide islamske filozofije i sufizma, to jest, zašto bi trebalo pustiti tekstove da sami govore o sebi?

Problem s općenitim objašnjavanjem učenja nekog autora bez obraćanja pažnje na tehničke pojedinosti jest u tome što će krajnji ishod biti taj da ćemo misliti da smo sve to čuli prije, pa nema ništa posebno zanimljivo. Zatim pohranimo toga autora u odgovarajuću fasciklu u našem kartotekskom ormaru te ga zanemarimo, pošto smo pročitali nečiji sažetak ili parafrazu njegovih spisa. Međutim, ti autori bili su krajnje ozbiljni u vezi s onim što čine. Oni su se bavili životnim pitanjima važnim za svako ljudsko biće. Svaki učitelj – naročito oni veliki – imao je nešto originalno i duboko za reći. Ako ne obratimo pažnju na ono što govore, nećemo naći nikakvu stvarnu korist od radova. Postajemo kustosi u muzeju starih ideja.

ŽIVA BAŠTINA: Šta biste posebno savjetovali misliocima koji u modernom vremenu žele klasične islamske tekstove predstaviti punovažnim?

Osnovni savjet je uvijek isti: morate temeljito poznavati jezik s kojeg prevodite; morate tečno kao maternji govoriti jezik na koji prevodite i morate vladati temom. Prijevodi i studije ljudi koji nemaju sve tri sposobnosti prečesta su pojava. Stoga, ako želite posao obaviti kako treba, nemojte žuriti. Morate provesti mnogo godina savladavajući te tri vještine prije nego pokušate prevoditi ili tumačiti klasične tekstove.

ŽIVA BAŠTINA: Možete li nam otkriti na čemu trenutno radite?

Moj primarni poduhvat jest prevođenje i proučavanje Sa'īduddin Farghaniyevog djela *Muntaḥal-madārik*, što je dvotomni arapski komentar na poznatu Ibn al-Faridovu "Poemu o Putu" koja ima sedamsto pedeset stihova. Sadruddin Qunawi je na perzijskom podučavao ovoj pjesmi jednu skupinu učenjaka, a Farghani je zapisao bilješke i plod toga je predstavio svom učitelju u vidu knjige. Qunawi je napisao predgovor odobravajući rad svog učenika. Nekoliko godina kasnije, Farghani je podučavao ovoj pjesmi u Kairu, tako da je iznova napisao svoj perzijski komentar na arapskom. Učinio ga je mnogo dužim i iscrpnijim te dodao opširan teorijski uvod. Ishod toga je jedan od najdužih i najsistematičnijih prikaza metafizike, kosmologije i psihologije Ibn 'Arabijeve škole mišljenja, s posebnom usredsređenošću na jedinstveno stajalište koje je postigao Vjerovjesnik.